

Plastyka

Podręcznik

6

1.1 Styl w starożytnej Grecji i w starożytnym Rzymie

Rytm, symetria i kolumny

Kilka słów o stylu

Styl w sztuce to zespół cech charakterystycznych dla dzieł architektury, rzeźby czy malarstwa, które powstały w określonym czasie, w określonym regionie lub zostały wykonane przez określonego twórcę – architekta, rzeźbiarza lub malarza.

W poprzednich klasach poznaliście najważniejsze dziedziny sztuki, a także środki i narzędzia plastyczne, którymi posługują się artyści podczas tworzenia dzieł. W klasie 6 dowiemy się, jakimi cechami stylowymi wyróżniają się dzieła powstałe w określonych przedziałach czasowych na terenie Europy. Zaczniemy od odległej przeszłości – sztuka europejska miała bowiem swój początek kilkaset lat przed narodzeniem Chrystusa (czyli przed naszą erą) w starożytnej Grecji.

Sztuka antycznych Greków rozwijała się od IX do II wieku p.n.e. Ciepły, łagodny klimat i korzystne uwarunkowania gospodarcze sprzyjały rozwojowi różnych dziedzin życia, w tym twórczości naukowej i artystycznej.

Wzgórze Akropol w Atenach. Rycina przedstawia rekonstrukcję budowli świątynnych

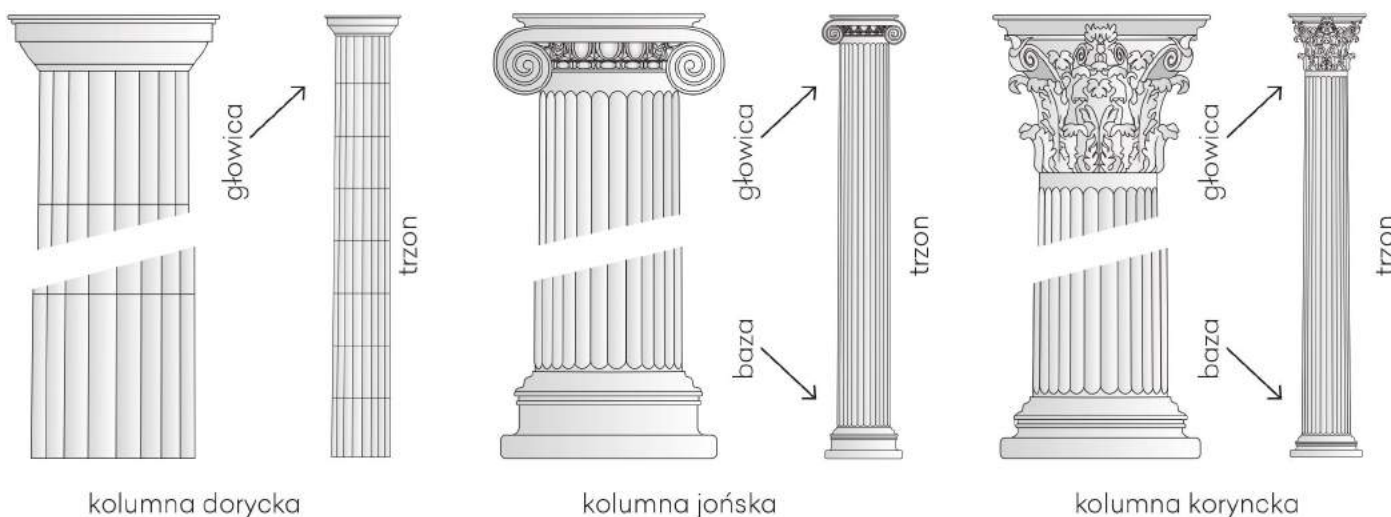
Wzgórze Akropol w Atenach. Widok współczesny na pozostałości dawnych budowli świątynnych

Kolumny i styl

Starożytna Grecja i jej główne państwo-miasto – **Ateny**, to kolebka kultury europejskiej. Właśnie tam powstały dzieła architektoniczne, które stanęły u początku drogi rozwoju architektury europejskiej. Wygląd i układ kompozycyjny poszczególnych elementów konstrukcyjnych budowli sprawiały, że cechowały się one: prostotą, umiar-

kowaniem, elegancją, doskonałymi proporcjami, symetrią i harmonijnym rytmem.

W architekturze greckiej zasadniczym elementem, który pozwala określić porządek architektoniczny, czyli styl budowli, są **kolumny** – pionowe podpory składające się z bazy, trzonu i głowicy. Wyróżniamy trzy główne style.

Porządek dorycki jest najstarszy, prosty w swojej formie, surowy, pozbawiony zdobień. Wywołuje wrażenie monumentalnej (potężnej) siły. Kolumny wspierały się bezpośrednio na podstawach (bez baz), żłobkowane trzony lekko zwężały się ku górze. Głowice kolumn, zwane kapitelami, miały kształt kwadratowej płyty na „kamiennej poduszce”.

Porządek joński to styl elegancki i ozdobny. Smukłe kolumny ustawiano na bazach. Głowice miały formę wolut, inaczej ślimacznic, lub baranich rogów.

Porządek koryncki – najbardziej dekoracyjny, różnił się od pozostałych większą dbałością o szczegóły. Kolumny były jeszcze smuklejsze, ich głowice przypominały kosze liści akantu (rośliny rosnącej m.in. na wybrzeżach Morza Śródziemnego).

Style te możemy podziwiać na Akropolu, wysokim wzgórzu wznoszącym się pośrodku miasta, gdzie w V wieku p.n.e. Ateńczycy zbudowali kom-

Świątynia Partenon na Akropolu, V wiek p.n.e.

Świątynia Erechtejon na Akropolu w Atenach, V wiek p.n.e.

pleks świątyni. Jedną z najważniejszych budowli Akropolu jest **Partenon** – świątynia dorycka poświęcona Atenie, bogini mądrości, sztuki wojennej i rękodzieła, a także opiekunce miasta. Partenon zbudowano na planie prostokąta i otoczono **kolumnadą**, czyli wieloma kolumnami podtrzymującymi dwuspadowy dach. Od frontu jest on zamknięty trójkątnym polem, wypełnionym dekoracją rzeźbiarską, nazywanym **tympanonem**. Między kolumnadą a dachem świątyni znajdował się **fryz**, czyli poziomy pas wypełniony płaskorzeźbami.

Za Partenonem wznosi się Erechtejon, świątynia poświęcona herosowi Erechteusowi – pierwszemu władcy Aten. Budowlę wzniesiono w stylu **jońskim**, jej kolumny opierają się na bazach, mają smuklejszy kształt i kapitele w kształcie baranich rogów. Niezwykle ciekawym elementem tej budowli są **kariatydy** – kolumny w kształcie postaci kobiecych.

Poza okazałymi świątyniami w architekturze starożytnej Grecji odnaleźć możemy takie budowle jak **bazyliki**, czyli hale sądów i zgromadzeń, gimnazjony z basenami i stadionami oraz **amfiteatry** (scena i widownia bez zadaszienia).

Forum Romanum w Rzymie

Koloseum w Rzymie, I wiek n.e.

W starożytnym Rzymie

Po podboju Grecji przez imperium rzymskie, w II wieku p.n.e., korzystano z osiągnięć nauki i sztuki greckiej. W starożytnym Rzymie na ich bazie powstały wyjątkowe i zachwycające do dziś dzieła, zwłaszcza architektoniczne i rzeźbiarskie.

Rzym, stolica współczesnych Włoch, to miasto słynące z wielu cennych zabytków, które przypominają o czasach starożytnych. Forum Romanum, inaczej główny plac, rynek – to miejsce, gdzie często w starożytności zbierali się mieszkańcy miasta w różnych celach, np. politycznych lub handlowych. Wokół niego wznoszono świątynie, bazyliki i pomniki sławnych ludzi. Do najważniejszych starożytnych zabytków miasta, które przetrwały do naszych czasów, należą: Koloseum, Panteon, łuki triumfalne, akwedukty. Budowle te charakteryzują się elementami konstrukcyjnymi, których nie znano w starożytnej Grecji i które są dziełem Rzymian. Należą do nich **arkady** – półkoliste łuki wsparte na kolumnach, oraz **kopuły** – półkoliste sklepienia.

Koloseum to wspaniały **amfiteatr** rzymski, wzniesiony na planie elipsy. Składa się z czterech pięter: trzy pierwsze to **arkady**, rozdzielone ko-

lumnami w porządkach doryckim, jońskim i korynckim, czwarte tworzy masywny mur z małymi oknami.

Z kolei **Panteon** to świątynia poświęcona wielu bogom. Budowla jest oparta na planie koła i przykryta kopułą z otworem w środku (wpadające przez niego światło oświetla świątynię). **Fasadę**, czyli przednią ścianę z wejściem głównym, stanowi rząd ośmiu kolumn korynckich. Nad nimi wznosi się tympanon. Budowla sprzed 2000 lat przetrwała do naszych czasów w prawie niezmięnionej postaci.

Ważnymi budowlami były w starożytnym Rzymie **łuki triumfalne** – złożone z jednej lub trzech arkad, często zdobione kolumnami. Nad gzymsem znajdowała się kamienna płyta z wrytym napisem poświęconym ważnym wydarzeniom lub osobom. Imponującymi rzymskimi budowlami są także **akwedukty** – wodociągi, które mają kształt mostów wspieranych na arkadach. Działają one na zasadzie obniżającego się koryta, które biegnie z minimalnym spadkiem. Powodowało to przepływ wody, którą następnie doprowadzano nimi do miast.

Panteon w Rzymie, II wiek n.e.

Wnętrze Panteonu – kopuła z otworem oświetlającym świątynię

Architektura i sztuka starożytnej Grecji i Rzymu mają zasadnicze znaczenie dla rozwoju kultury europejskiej – ze względu na swój wysoki poziom artystyczny i pojmowanie piękna jako harmonii. Wywarły one duży wpływ na kolejne pokolenia twórców w całej Europie. Osiągnięcia te są stale obecne w naszej świadomości jako ideał i wzorzec klasycznego stylu.

Łuk Tytusa w Rzymie, I wiek n.e.

Akwedukt rzymski w Segovii, Hiszpania, I/II wiek n.e.

1. Podaj nazwę i omów budowę oraz styl najsłynniejszej świątyni w starożytnej Grecji, wzniesionej na Akropolu.
2. Jakie trzy główne style architektoniczne istniały w starożytnej Grecji? Omów każdy z nich.
3. Wyjaśnij znaczenie pojęć: akwedukt, kopuła, łuk triumfalny.
4. Znajdź podobieństwa w stylu architektury starożytnej Grecji i Rzymu. Omów je na przykładach wybranych budowli.

Kolumna

kolumna

1. «pionowa podpora architektoniczna w kształcie cylindrycznego słupa, podtrzymująca umieszczone na niej partie budowli»
2. «pomnik w kształcie słupa, z umieszczoną na nim figurą»
3. «pionowy rząd liczb, cyfr lub liter»
4. «duża, zwarta grupa ludzi lub pojazdów ustawionych w rzędzie lub w kilku rzędach»

Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest kolumna. Wykonaj projekt własnej na płaszczyźnie lub w przestrzeni – może to być kolumna grecka, kolumna o fantastycznych kształtach, kolumna samochodów lub kolumna tekstu. Zaproponuj technikę i formę pracy.

Nasza propozycja

Przygotuj: blok techniczny, kredki i cienkopisy. Zaprojektuj kolumnę o fantastycznej głowicy składającej się z wymyślonych przez siebie elementów, np. cukierków, liści figusa lub kwiatów słonecznika.

1.2 Rzeźby idealne i realistyczne

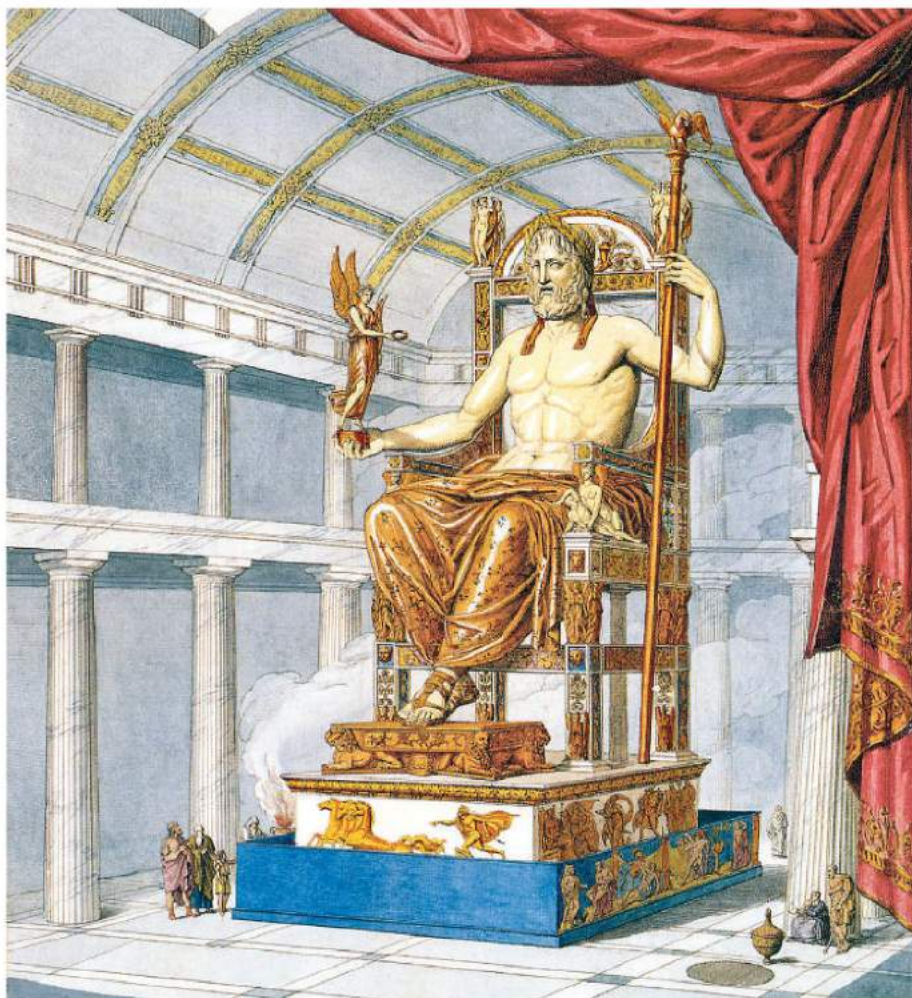

Wenus z Milo,
ok. 130–100 rok p.n.e.

Myron, *Dyskobol*,
460–450 rok p.n.e.

Rzeźba odgrywała istotną rolę w sztuce antycznej Grecji. Styl stworzony przez wielkich greckich twórców cechował się idealizmem w przedstawianiu postaci. Rzeźbiono sylwetki ludzkie o pięknych, idealnych proporcjach i doskonałej budowie anatomicznej. Artyści tworzyli w marmurze, najczęściej postacie bogów i ludzi, zachowując właściwe kształty i proporcje ciała. Najstojniejszym rzeźbiarzem starożytności był **Fidiasz**. Do jego najważniejszych dzieł należą dwa posągi – Ateny, stojący na Akropolu, oraz Zeusa, znajdujący się w Olimpii (miejsowości, w której rozgrywano igrzyska sportowe). Ten drugi posąg miał 12 metrów wysokości, stał w świątyni Zeusa i zajmował całą jej szerokość.

Fidiasz, *Zeus*, rekonstrukcja posągu z Olimpii

Rzeźbiarzem współczesnym Fidiaszowi był **Myron**, który jako pierwszy zaczął przedstawiać postacie w układzie dynamicznym. Szczególnie znana jest jego słynna rzeźba *Dyskopol*, w której artysta osiągnął doskonałość w przedstawieniu ruchu. Do wielkich rzeźbiarzy antycznej Grecji zalicza się również **Polikleta**, uważanego za twórcę kanonu rzeźbiarskiego dotyczącego proporcji ciała ludzkiego. Na przykładzie rzeźby *Doryforos* – przedstawiającej mężczyznę niosącego włócznię – widać doskonale zastosowanie tego kanonu. Według rzeźbiarza to głowa jest wyznacznikiem proporcji i w całej postaci ludzkiej mieści się siedem razy.

Styl dzieł rzeźbiarskich stworzonych w antycznym Rzymie jest inny. Rzeźby te są **realistyczne**, czyli dalekie od idealnych greckich proporcji i piękna. Rzymscy rzeźbiarze przedstawiali ludzi, dbając o to, aby pokazać ich takimi, jakimi byli naprawdę. **Portrety** rzeźbione w starożytnym Rzymie często ukazują starszych mężczyzn z podkreśleniem fizycznych cech podeszłego wieku: zmarszczek, bruzd wokół ust i na czole, zapadniętych policzków, głęboko osadzonych oczu. Wizerunki przedstawiające wybitnych polityków i władców były częściowo wyidealizowane (upiękkszzone), ale również cechował je realizm. Rzeźbiarski portret cesarza Decjusza pokazuje prawdziwą twarz władcy. Widzimy zmarszczki na czole, zatroskany wyraz oczu – prawdę o cesarzu, głowie państwa, a jednocześnie zwykłym człowieku. Kolejnym rodzajem rzeźby, która wykształciła się w starożytnym Rzymie, był **posąg konny**. Najstynniejszym i zarazem jedynym zachowanym rzymskim posągiem konnym z czasów cesarstwa jest statua cesarza Marka Aureliusza.

Posąg konny Marka Aureliusza, 175 rok n.e.

Portret cesarza Decjusza, ok. 250 rok n.e.

1. Wymień znanych ci rzeźbiarzy antycznej Grecji.
2. Omów w kilku zdaniach rzeźbę *Dyskopol*, wykorzystując wyrażenia: idealne proporcje, ideał ciała ludzkiego, dbałość o szczegóły anatomiczne.
3. Powiedz, czym charakteryzowały się rzeźbiarskie portrety rzymskie.
4. W kilku zdaniach omów pomnik Marka Aureliusza, korzystając z pojęć: dynamiczny charakter rzeźby, wzniosłość, dostojne rysy twarzy itp.

1.3 Dekoracyjne wazy

Waza czerwonofigurowa

Waza czarnofigurowa

Malarstwo greckie przetrwało do naszych czasów w postaci malowideł na ceramicznych wazach. **Ceramika** to rzemiosło polegające na tworzeniu z gliny przedmiotów użytkowych i artystycznych. Wyroby te utrwała się przez wypalanie w piecach w wysokiej temperaturze. **Wazy greckie** były naczyniami użytkowymi, a ich kształty zależały od przeznaczenia.

Naczynia te odznaczały się doskonałą techniką wykonania i niezwykłą dekoracją malarską. W starożytnej Grecji wykształciły się dwa style malowania waz: **czarnofigurowy** i **czerwonofigurowy**. Zdobienia wykonane w pierwszym z nich przedstawiały – wydobywane liniami rytymi w glinie – czarne sylwetki na czerwonym tle. Dekorowanie w stylu czerwonofigurowym polegało na malowaniu pędzlami czerwonych figur na czarnym tle.

W zdobieniach waz greckich tematami były sceny mitologiczne, z życia codziennego lub ważne wydarzenia historyczne. Przedstawiano je zazwyczaj w centralnej części wazy, zwanej brzuścem. Pozostałe fragmenty naczynia dekorowano pasami, na których widniały najczęściej takie motywy jak: meander, palmeta, ornament falowy i astragal.

Meander to geometryczny ornament z linii prostej, rytmicznie załamującej się pod kątem prostym; przypomina labirynt.

Palmeta jest motywem w kształcie symetrycznego liścia palmy rozłożonego jak wachlarz. Rytmicznie ułożone palmety tworzą na wazach ornament ciągły.

Ornament falowy, zwany też wstęgą falistą, opiera się na kolistym kształcie fali morskiej.

Astragal to ornament z naprzemiennie ułożonych pałeczek i krążków lub perełek.

Waza i sgraffito

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

kartkę A4 z bloku technicznego, czerwoną farbę, pędzel, świecę, tusz kreślarski, 2 patyczki do szaszłyków lub wykałaczki.

Jak to zrobić?

Wykonaj projekt wazy greckiej w technice sgraffito. Tematem sceny na wazie ma być wydarzenie z twojego życia. Ornamenty wybierz spośród przedstawionych na rysunkach. Najpierw całą powierzchnię kartki A4 z bloku technicznego pomaluj czerwoną farbą (możesz też użyć kartki z bloku technicznego w kolorze czerwonym). Kiedy wyschnie, dokładnie pokryj zamalowaną powierzchnię woskiem ze świecy – świecą rysuj tak jak na fotografii. Warstwę wosku pokryj dokładnie czarnym tuszem kreślarskim. Poczekać, aż tusz wyschnie. Jeśli twoja waza ma być czerwonofigurowa, narysuj zaostrzonym patyczkiem (np. wykałaczką) te ornamenty i scenę, którą chcesz przedstawić. Jeśli ma być czarnofigurowa, zadanie będzie trudniejsze. Musisz zostawić czarne ornamenty i figury, a wybrać patyczkiem tło, które będzie czerwone.

Ciekawel

Labirynt grabowy w Dobrzycy

Labirynty często spotykamy w parkach i ogrodach przy historycznych zamkach i pałacach. Mają one najczęściej formę zawilej drogi biegnącej wśród żywopłotów, o krętym przebiegu, doprowadzającej do centrum – placu z basenem, fontanną, rzeźbą lub ławką. Współcześnie labirynty możemy najczęściej znaleźć na polach, gdzie stanowią atrakcję turystyczną. Najbardziej znane labirynty polowe są tworzone z kukurydzy, ale nie tylko. Jeden z największych w Europie labiryntów grabowych znajduje się w Dobrzycy, w województwie zachodniopomorskim.

Więcej na temat

Meandry, spirale i korytarze

Minotaur w labiryncie – mozaika rzymska, Coimbra, Portugalia, II wiek p.n.e. – III wiek n.e.

Labirynty jako budowle o skomplikowanym i trudnym do odczytania planie są znane od starożytności. Strzegły one skarbców i grobowców w najdawniejszych kulturach (np. Mezopotamii i Egiptu). Były budowane w formie wielu pomieszczeń połączonych licznymi korytarzami o skomplikowanym układzie, gdzie niepowołany gość łatwo mógł zabłądzić i nie trafić do celu. Labirynt znany jest również z mitologii – według greckiego mitu uwięziony był w nim potwór Minotaur, który zginął z rąk Tezeusza. W sztuce greckiej i rzymskiej labirynt był częstym motywem w malarstwie wazowym, na mozaikach i monetach jako figura geometryczna w formie spirali lub meandra. Podobnie w średniowieczu, głównie w gotyku, labirynt stanowił motyw lub element architektoniczno-dekoracyjny oparty najczęściej na figurze o spiralnym wzorze, jak np. układana z płytek posadzka w kościołach.

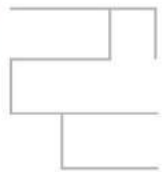
Labirynt

labirynt

1. «w starożytności: budowla o bardzo zawiłym układzie sal i korytarzy»
2. «skomplikowany układ dróg, przejść lub pomieszczeń»
3. «skomplikowana sytuacja, z której trudno znaleźć wyjście»

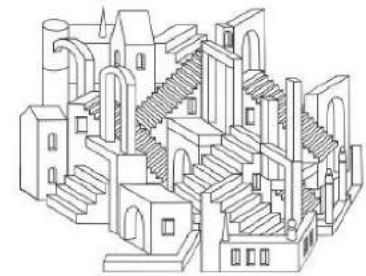
Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest labirynt. Wykonaj go na płaszczyźnie lub w przestrzeni – może to być labirynt-łamiągówka, labirynt przestrzenny, labirynt jako przedstawienie za pomocą środków plastycznych trudnej sytuacji lub całkiem fantastyczny labirynt, z którego nie ma wyjścia. Zaproponuj technikę i formę pracy.

Nasza propozycja

Przygotuj: blok techniczny formatu A3, linijkę, ołówek, do wyboru: cienkopisy i flamastry lub: farby i cienki pędzel, lub: papier kolorowy, klej, nożyczki.

Przytnij kartkę z bloku tak, aby miała formę kwadratu. Zaprojektuj na niej labirynt – może być oparty na formie spirali, prostokąta, ośmiokąta. W centrum powinien znajdować się skarb, wymyślony według twojego uznania i pomysłu. Do skarbu może prowadzić jedna albo więcej dróg – to twój labirynt i ty wyznaczasz zasady. Najpierw naszkicuj go ołówkiem z pomocą linijki, potem wykonaj w wybranej przez siebie technice. Możesz użyć cienkopisów i flamastrów lub farb, lub papieru kolorowego.

Pompeje

Historia państwa rzymskiego jest naznaczona tragicznymi wydarzeniami. Jedno z nich, spowodowane przez naturę, ma wymiar szczególnie. 24 sierpnia 79 roku n.e. w wyniku wybuchu wulkanu Wezuwiusz zostało zniszczone miasto Pompeje. Trwające ponad dwa i pół wieku prace archeologów w tym rejonie dały wspaniały efekt – odsłonięto ulice, place i budowle antycznego miasta. Z pożogi ocalały malowidła ścienna, mozaiki, meble, a nawet dzieła literackie. Stąd też wiemy np., że mieszkańcy imperium chętnie ozdabiali ściany swoich domów, umieszczając na nich krajobrazy, sceny mitologiczne, martwe natury oraz wizerunki ludzi i zwierząt. W Pompejach jeszcze dziś można oglądać malowidła ścienna przedstawiające rzymskich bogów, życie codzienne mieszkańców, a także portrety i motywy dekoracyjne. Inną formą upiększania mieszkań były barwne mozaiki. Obrazy w tej technice powstały z kawałków szkła, kamieni lub ceramicznych płytek mocowanych w świeżej zaprawie. Kolorowe dzieła wypełniały ściany i podłogi rzymskich domostw.

Mozaika z psem i napisem *cave canem* (łac. 'strzeżcie się psa') z przedsionka Domu Dramaturga w Pompejach

Pejzaż z łodziami. Fresk z Pompejów; na dalszym planie przedstawiona architektura rzymskich willi

● Wykopywanie świątyni Izdyd w XVIII wieku

Portret dziewczyny, I wiek n.e., fresk z Pompejów

Portret ścienny – jeden z gatunków malarstwa ściennego, występujący w domach rzymskich. Starano się na nich oddać nie tylko podobieństwo domownika, ale również zobrazować jego status społeczny, zainteresowania czy uczucia. *Portret dziewczyny* to wyjątkowo piękne malowidło pompejańskie – przedstawia młodą kobietę trzymającą przybory do pisania, co świadczy o jej wykształceniu.

François Mazois,
Ruiny Pompejów,
1824–1838

Grupa MAC S.A.
ul. Witosa 76
25-561 Kielce

www.mac.pl